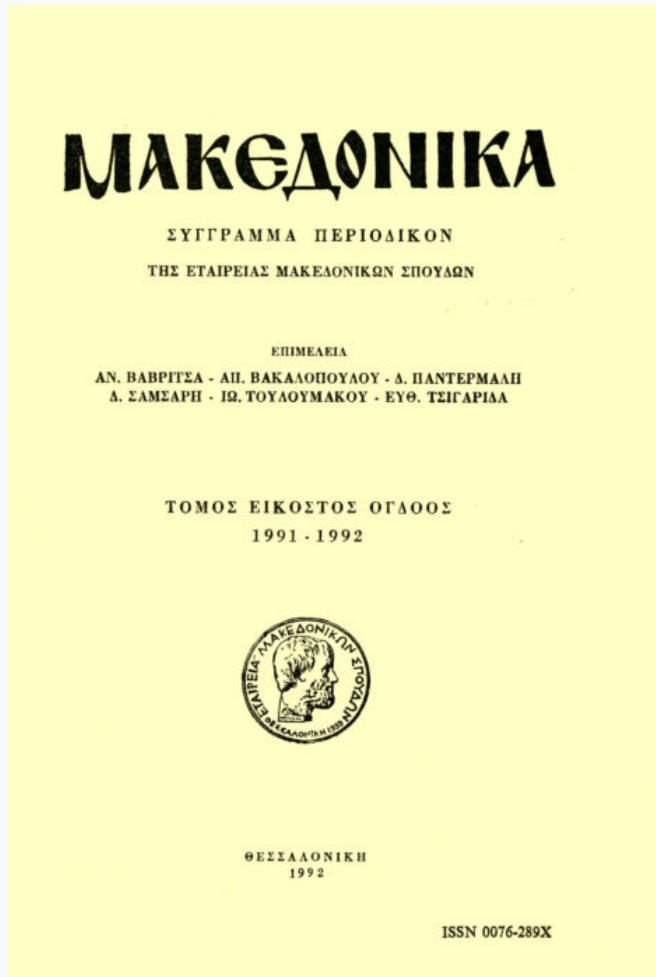

Μακεδονικά

Τόμ. 28 (1992)

Νέες ειδήσεις για τις επαναστάσεις του 1821-1829 και 1854 στη Μακεδονία

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.117](https://doi.org/10.12681/makedonika.117)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βακαλόπουλος Α. Ε. (1992). Νέες ειδήσεις για τις επαναστάσεις του 1821-1829 και 1854 στη Μακεδονία. *Μακεδονικά*, 28, 1-20. <https://doi.org/10.12681/makedonika.117>

ΝΕΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ 1821-1829 ΚΑΙ 1854 ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Α', Ι

Μετά την εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου κυβερνήτη της Ελλάδας, την άφιξή του στην Ελλάδα στις αρχές Ιανουαρίου 1828 και τα αλληπάλληλα πολιτικά και διπλωματικά γεγονότα (υπογραφή των πρωτοκόλλων της 10-22 Μαρτίου, 14-26 Σεπτεμβρίου 1829 και της 3 Φεβρουαρίου 1830, που καθόριζαν την τύχη της Ελλάδας), κατά τη διάρκεια των οποίων ήταν τεταμένη η κατάσταση στις όμορες προς τις επικραζόμενες στο νέο κράτος περιοχές, δηλαδή στη Θεσσαλία και Μακεδονία, ο ερεθισμός των αρματολών και των κατοίκων των δύο αυτών χωρών¹ —με την εναγώνια προσδοκία νέων ευχάριστων για το μέλλον ειδήσεων— είναι μεγάλος. Οι Τούρκοι όμως, για ν' αντιμετωπίσουν τους νέους κινδύνους για την αυτοκρατορία τους, εξαπολύουν κύματα τρομοκρατίας στις δύο αυτές χώρες. Καταδιώκουν τους ενωμένους οπλαρχηγούς του Ολύμπου και λεηλατούν τις περιοχές και ορισμένα χωριά τους. Οι οπλαρχηγοί σ' ένα έγγραφό τους, που είχα βρεί πριν από 25 χρόνια περίπου στο Τμήμα Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης, απευθύνονται από τον Όλυμπο στις 8 Οκτωβρίου 1829 προς τον Καποδίστρια, καταγγέλλουν τα παραπάνω και ζητούν τη συμβουλή του: «Αν ό εχθρός επεγερθῆ καθ' ἡμῶν, καί ἡ ἀπόφασίς σας εἶναι ν' ἀντιπαραταχῶμεν, χρεια νά μᾶς σταλθῶσι τοῦ πολέμου τὰ ἐφόδια· ἂν πάλιν θέλετε νά ἀναμερίσωμεν χωρίς ἀντιπαρατάξεις, διατάξατέ μας καί εἴμεθα κατὰ πάντα εὐπειθέστατοι εἰς τὰς διαταγάς σας»².

Ὅτι οἱ Θεσσαλομακεδόνες οπλαρχηγοί ἔλπιζαν στην ἀπελευθέρωση του τόπου τους ἀμέσως μετά την ἀφίξη του Κυβερνήτη στην Ελλάδα, ἀποδεικνύεται καί ἀπό την ἐπιστολή τους της 7 Φεβρουαρίου 1828, την οποία εἶχαν στείλει ἄλλοι Χαλκιδικιώτες ἀγωνιστές ἀπό την πειρατοκρατούμενη Θάσο προς συμπατριώτες τους πρόσφυγες στην Ελλάδα,

1. Για τον πατριωτικόν αυτόν αναβρασμό στα χρόνια 1827 και 1828 βλ. στου Στεφ. Παπαδοπούλου, Μακεδονικά Σύμμεικτα, «Μακεδονικά» 6 (1965) 155-169.

2. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 628.

προς τον Δημήτριον Σταγειρίτην και Νικόλαον Χαριστείδην Σταγειρίτην κλπ. στο Ναύπλιο, και στην οποία ζητούν, μέσω του Κωλέττη, τη συμπαράσταση της ελεύθερης Ελλάδας: «Είναι καιρός νά ἐπαναστατήσωμεν και πάλιν τὴν πατρίδα μας...»¹.

Σχετικά με τη δράση τότε των οπλαρχηγών στον Όλυμπο γράφει, δεκαετίες αργότερα, στις 6 Απριλίου 1865, από την Αταλάντη ο Τόλιος Λ. Λάζου «πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν ἐκδουλεύσεων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος Σ. Ἐπιτροπὴν»: «Μετὰ δὲ τὴν μάχην τῶν Τρικέρων καὶ τὴν ἔλευσιν τοῦ Καποδιστρίου μετέβην κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ εἰς Ὀλυμπον μετὰ τοῦ Διαμαντῆ Νικ. Ὀλυμπίου ἵνα μεταφέρωμεν ἐκεῖσε τὸν πόλεμον μέχρι τῆς 1830 πολεμοῦντες πάντοτε κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καταστραφέντες ἀφῆσαμεν Πατρίδα, συγγενεῖς καὶ κτήματα καὶ ἤλθομεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ἡ Κυβέρνησις μόνην ἀμοιβὴν μοι ἔδωκε τὴν ἐκ δρχ. 40 μηνιαίαν σύνταξιν, χωρὶς νά λάβω οὔτε βαθμὸν τινά, οὔτε ἄλλο τι...»².

Το νέο στοιχείο που προκύπτει από την αναφορά αυτή είναι ότι οι Μακεδόνες οπλαρχηγοί, που μετά την αναχώρησή τους από την περιοχή Τρικέρων (μέσα Μαΐου 1823) είχαν αποσυρθεί στις Β. Σποράδες και απ' εκεί αγωνίζονταν είτε ως κλεφτοπειρατές στο Αιγαίο είτε και ως συμπολεμιστές με τους Νότιους Έλληνες σε διάφορους τόπους³, μετά την άφιξη του Καποδίστρια παίρνουν τη διαταγή του, κατὰ τα λεγόμενα του Τόλιου Λάζου, να περάσουν στον Όλυμπο και ν' αναζωπυρώσουν την επανάσταση εκεί. Το βέβαιο είναι ότι οι περισσότεροι Μακεδόνες οπλαρχηγοί μετά την άφιξη του Καποδίστρια είχαν κατεβεί στη Νότια Ελλάδα από τον Όλυμπο και παραβρεθεί στην ορκωμοσία των τριών πρώτων χιλιαρχιών και της χωριστής χιλιαρχίας από Θεσσαλομακεδόνες με χιλιάρχο τον Τόλιο Λάζο. Ο Κασομούλης όμως στα «Ενθυμήματά» του δεν επιδοκιμάζει τον διορισμό αυτόν, που δυσaráστησε πολλούς συμπατριώτες του οπλαρχηγούς. Γράφει σχετικά ότι ο αρχηγός της δεν φημιζόταν για τα «μεγάλα στρατιωτικά προτερήματά του...», ἀλλ' ὡς γόνος τῆς λαμπρῆς οἰκογενείας τῶν Λαζαίων, πρῶος, ὑπομονητικὸς, γλυκὸς καὶ ὀπωσοῦν μὲ ἀνατροφήν καὶ ὀλίγα γράμματα, γνώριμος δὲ καὶ τοῦ στρατάρχου (Δημ. Ὑψηλάντη) ἀπευθείας». Αλλά και για τη δράση της χιλιαρχίας

1. Βλ. Κωνστ. Αθ. Διαμαντή, Οι Θράκες εις την υπηρεσίαν της πατρίδος, ΑΘΛΓΘ 25 (1960) 78.

2. Γ. Χ. Χιονίδου, Η εκστρατεία και η επανάσταση εις τον Όλυμπον κατὰ τα ἔτη 1821-1822 (Μετὰ ανεκδότων εγγράφων καὶ νέων στοιχείων περὶ των Λαζαίων καὶ του Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου), Θεσσαλονίκη 1975, σ. 74.

3. Α. π. Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία της Μακεδονίας, σ. 612 κ.ε., όπου και βιβλιογραφία.

αυτής λέγει: «Τὸ στράτευμα τοῦτο, συνθεμένον ἀπὸ ἀνδρας ἀπὸ 25 ἐτῶν καὶ ἐπάνω, ἐφαίνετο τὸ πλεόν ἀνδρεῖον ἀπὸ ὅσα ἐσχηματίσθησαν ἔως τότε. Ἄτυχές ὅμως ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος νὰ μὴ διευθύνεται ἀπὸ ἓνα ἐπιτήδειον ἀρχηγὸν καὶ εἰλικρινῆν, ὅστις νὰ τὸ συγκεντρῶνῃ, νὰ τὸ ἐπιηρεάζῃ, νὰ λαμπρύνῃ ἀποδεικνύων τὰ κατορθώματά του, ὥστε νὰ κάμνῃ θαύματα πρὸς τὰ μέρη τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας, εἰς ὀλίγας δυστυχῶς γενικὰς πολεμικὰς περιστάσεις συγκεντρωθὲν ἐφάνη ἔνδοξον, τὸν δὲ περισσότερον καιρὸν τὸν ἐξώδευσεν εἰς ἐκστρατείας ὀλίγον ὠφελίμου διὰ τὴν πατρίδαν κατὰ τὰ παράλια τοῦ Ὄθωμ. κράτους, κυρίως τῆς Μακεδονίας καὶ Θετταλίας, μετερχόμενον μᾶλλον τὴν πειρατεῖαν ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ τυχοδιωκτικοῦ τούτου σταδίου λοιπόν, ἀποκτῆσαν καὶ ἠθικὸν ἀνάλογον, ἔνεκα τοῦτο εὐρέθη καὶ περισσότερον ἀνεπίδεκτον διοργανισμοῦ ἀπὸ τὰ λοιπὰ σώματα»¹.

Ἡ κατάσταση που δημιουργεῖται τὴν εποχὴ αὐτή, με τὶς πολιτικὲς καὶ διπλωματικὲς ζυμώσεις τόσο στὸν Πόρο, ὅσο καὶ στὸ Λονδίνο κατόπιν, δὲν ευνοεῖ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ονειρῶν τῶν Ἑλλήνων οπλαρχηγῶν, που αναγκάζονται νὰ υποκύψουν στὴ σκληρὴ ἀνάγκη νὰ ζητήσουν ν' ἀποκαταστήσουν ομαλὲς σχέσεις με τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ ξαναπάρουν τὰ ἀρματολίκια τοὺς².

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1830, ὁ φημισμένος στρατάρχης καὶ μέγας βεζίρης Μεχμέτ Ρεσίτ, ἀφοῦ βρίσκει τὴν κατάλληλη ευκαιρία νὰ ἐκμηδενίσει καὶ διασκορπίσει τοὺς Ἀλβανοὺς ἀτάκτους, στρέφεται κατόπιν καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν. Στις 12 Δεκεμβρίου 1830, γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, ἐξοντάνονται μέσα στα Τρίκαλα, ὕστερ' ἀπὸ μυστικὴ διαταγὴ του, ὁ Στέργιος Στορνάρης, ἀρματολὸς τοῦ Ἀσπροποτάμου, καὶ ὁ Σωτῆρης Λιακατάς με 100 ἀνδρες, καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν Δομοκὸ ὁ ἀρματολὸς τῆς περιοχῆς Σάββας Βούλγαρης³. Ἀποκλείονται τὰ Μακεδονικὰ παράλια ἀπὸ τὴν Κατερίνη ὡς τὸν Πλαταμῶνα καὶ τὸ Τσάγεζι, καὶ οἱ ἀρματολοὶ τῶν Χασίων Νάσιος Μάνδαλος, Ψεῖραιοὶ καὶ Θεόδωρος Ζιάκας καταφεύγουν στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα⁴.

Πάντως δημιουργεῖται τῶρα μιὰ ἀνώμαλη κατάσταση στὴ Θεσσαλία καὶ στὴ Μακεδονία, στὶς περιοχὲς Χασίων, Γρεβενῶν, Ολύμπου, Βερ-

1. Νικ. Κασομούλη, Ενθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς Επαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων (1821-1833), Ἀθήναι 1942, τ. 3, σ. 50-51.

2. Βλ. Ἀποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1988, τ. 8, σ. 479-80.

3. Ἐ. α., τ. 8, σ. 483, ὅπου βιβλιογραφία.

4. Κασομούλη, Ενθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς Επαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1833, τ. 3, σ. 345 ὑποσ. 1, σ. 379 ὑποσ. 2.

μίου. Την έκρυθμη αυτή κατάσταση περιγράφει ο έκτακτος επίτροπος στη Δυτική Στερεά Ελλάδα Κωνσταντίνος Ράδος με αλληπάλληλες εκθέσεις του προς τον Καποδίστρια¹. Σ' αυτήν αναφέρεται και ο Έλληνας πρόξενος της Ρωσίας Άγγελος Μουστοξύδης στη Θεσσαλονίκη² (αντιπροσωπεύει και τα ελληνικά συμφέροντα στη Μακεδονία)³ με την από 11/23 Δεκεμβρίου 1830 ανέκδοτη έκθεσή του προς τον Καποδίστρια (Αρχείο Καποδίστρια, φάκ. 262) γραμμένη μια μέρα πριν από τη δολοφονία των αρματολών Στέργιου Στορνάρη στα Τρίκαλα (βλ. Παράρτημα Α, 2). Με την έκθεση αυτή ο Μουστοξύδης σπυδίζει να ειδοποιήσει τον Κυβερνήτη ότι κατά τις πληροφορίες του, αβέβαιες ακόμη, οι Τούρκοι συγκεντρώνουν στρατεύματα και ότι ένα μέρος απ' αυτά βαδίζει προς τη Βέροια εναντίον των οπλαρχηγών Διαμαντής και Καρατάσος, ενώ ένα άλλο προς την Κασσάνδρα εναντίον του καπετάν Αναστάση. Πώς όμως βρέθηκαν στη Μακεδονία οι οπλαρχηγοί Διαμαντής και Καρατάσος, οι οποίοι ως τότε πολεμούσαν στη Νότια Ελλάδα, και ποιός είναι ο καπετάν Αναστάσης της Κασσάνδρας; Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι με το όνομα Καρατάσος εννοείται ο γιός του ηλικιωμένου αρματολού, ο Τσάμης, που, όπως γράφει ο Νικ. Κασομούλης, μετά την άφιξη του Καποδίστρια και την οργάνωση των άτακτων στρατευμάτων, των χιλιαρχιών, έλειπε στη Μακεδονία και είχε αναλάβει για ένα διάστημα υπό τους Τούρκους το αρματολίκι της περιοχής Βέροιας. Έλειπαν επίσης στη Σκιάθο και οι αδελφοί Διαμαντής και Κώστας Νικολάου, για να παραλάβουν τις οικογένειές τους. Απ' εκεί όμως πέρασαν στην περιοχή του Ολύμπου με την πρόθεση να ξαναπάρουν και αυτοί το αρματολίκι τους⁴.

Ότι οι οπλαρχηγοί του Ολύμπου—και συγκεκριμένα ο Γέρο Καρατάσος—βρίσκονταν σε επαφή με τον καπετάν Αναστάση, παλιό κλέφτη της Χαλκιδικής, αποδεικνύεται πολύ καθαρά από τα έγγραφα που είχε δημοσιεύσει στα «Μακεδονικά» το 1974 ο Γ. Χ. Χιονίδης. Σύμφωνα με αυτά

1. Σχετικές πληροφορίες βλ. στο Αποστ. Ε. Βακαλόπουλου, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. 8, σ. 483 κ.ε.

2. Στο Καποδιστριακό Αρχείο της Κέρκυρας (φάκ. 262) σώζεται η από 10-22 Αυγούστου 1830 επιστολή του Μουστοξύδη, με την οποία, κατά παράκληση και του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, προφανώς του πρώην Αμασείας Μελετίου [βλ. Γ. Α. Β. Κ. Βασδραβέλλη, Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, Β'. Αρχείον Θεσσαλονίκης (1695-1912), Θεσσαλονίκη 1952, σ. 522], απευθύνει συστατική επιστολή στον Καποδίστρια για τον Αρμένιο τραπεζίτη Γρηγόριο Τσερεσλή, που ταξιδεύει από την Κωνσταντινούπολη στην Ελλάδα για ιδιωτικές υποθέσεις (βλ. στο Παράρτημα έγγραφο Α, Ι, 1).

3. Βλ. Ν. Π. Δελιάλη, Η ιδιόγραφος διαθήκη του Ν. Κ. Κασομούλη (1795-1871), Αθήναι 1969, σ. 14-15.

4. Κασομούλη η, Ενθυμήματα, σ. 50.

(Ιούνιος 1823) ο Καρατάσος απευθύνεται προς τους εφόρους Τρικέρων και τους παραγγέλλει να εφοδιάζουν τον καπετάν Αναστάση με τρόφιμα, για να μην «άπερνᾶ νηστικός καὶ δησασμένος» και έρχεται σ' αυτόν και «κλαίγεται»¹. Από άλλο έγγραφο του Καρατάσου της 23 Ιουλίου 1823, όπου αναφέρεται με την προσφώνηση «Καπιτάν ἀναστάσι και ληπῆ ὀποῦ εἶστε εἰς τὸ καράβι» βγαίνει το συμπέρασμα ότι ο Χαλκιδικιώτης οπλαρχηγός είχε δικό του καράβι και μετά την αποτυχία των επαναστάσεών τους στις πατρίδες τους, δρούσε στο Τρίκερι και στις Σποράδες μαζί με τους Ολύμπιους κλεφτοπειρατές².

Ο καπετάν Αναστάσης φαίνεται ότι, μετά την καταστολή του επαναστατικού κινήματος της Χαλκιδικής και την επεικλή στάση του Μεχμέτ Εμίν πασά προς τους κατοίκους της χερσονήσου Κασσάνδρας και Σιθωνίας, από τους οποίους αρκέστηκε να πάρει μόνο τα όπλα και τα λίγα κανόνια τους, και μετά τη διαρροή των περισσότερων στις πατρίδες τους³, φαίνεται, λέγω, ότι επέστρεψε και αυτός, ίσως επί του διαδόχου του Μεχμέτ Εμίν, του Ιμπραϊμ πασά, ο οποίος είχε φθάσει στη Θεσσαλονίκη στις 19 Αυγούστου 1823, Παρασκευή μεσημέρι, και για τον οποίον όσοι Έλληνες τον γνώριζαν μιλούσαν με καλά λόγια⁴. Τον Αναστάση δέχεται ο Ιμπραϊμ πασάς να τον εκλέξουν οι πρόκριτοι και ο αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης⁵ αρχηγό σώματος με 30-40 άνδρες. Εν αντιθέσει όμως προς την Κασσάνδρα, που φαίνεται να ξαναβρίσκει κάπως τον παλιό της ρυθμό, παρά την κρινόμενη από τους κατοίκους αυταρχική (ίσως στο βάθος εθνοκοπελευθερωτική) συμπεριφορά του Αναστάση, για τον έλεγχο της οποίας οι κάτοικοι ζητούσαν από τον πασά να είναι μαζί του και ένας Τούρκος αγάς⁶, η κατάσταση στην περιοχή Ολύμπου, Βερμίου και γενικά στη Δυτική Μακεδονία ήταν έκρυθμη, γιατί οι Μακεδόνες οπλαρχηγοί (τόσον αυτοί που είχαν έλθει από την ελεύθερη Ελλάδα, όσο και οι άλλοι που είχαν μείνει στο σκλαβωμένο έδαφος), ενδιαφέρονταν να προκαλέσουν νέα εξέγερση με σκοπό να ελκύσουν τη συμπάθεια, όπως είπαμε, των Μεγάλων Δυνάμεων και με την παρέμβαση του Καποδίστρια να εν-

1. Έγγραφο της ιστορίας της Μακεδονίας, «Μακεδονικά» 14 (1974) 98-99, 100.

2. Έ.α., 14 (1974) 100-101.

3. F. C. H. L. Ρο u q u e v i l l e, Histoire de le régénération de la Grèce, Paris, τ. 3, σ. 280-281.

4. M. L a s c a r i s, La révolution grecque vue de Salonique, «Balcania» 6 (1943) 66.

5. Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ήταν ο Μακάριος, ο οποίος παραιτήθηκε ύστερα από λίγους μήνες, τον Νοέμβριο του 1830, και ανέλαβε ο Μελέτιος Πάγκαλος ο από Αμασσίας [«Πατρ. Πίνακες», Εκκλ. Αλήθεια, έτος Β', τ. 3 (1881-1882) 329, 361].

6. D. U r q u h a r t, The Spirit of the East, London 1839, τ. 2, σ. 80-81.

σωματώσουν τις παραπάνω περιοχές στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος¹. Η θέση όμως τώρα αυτών, μετά τη σκληρή στάση του μεγάλου βεζίρη Μεχμέτ Ρεσίτ πασά, είχε γίνει πολύ δύσκολη. Αμέσως μετά τις —έστω και αβέβαιες— πληροφορίες που είχε συνάξει ο Μουστοξύδης, γράφει στο από 11/23 Δεκεμβρίου νέο γράμμα του προς τον Καποδίστρια, ότι έσπευσε να στείλει μυστικά αμέσως αγγελιοφόρο, για να ειδοποιήσει σχετικά τον Διαμαντή, και ένα πλοίο για να δεχθεί τις οικογένειες των οπλαρχηγών. Παρά τα μέτρα του αυτά ο Μουστοξύδης, αποβλέποντας στην πρόληψη αιματοκυλίσματος στις παραπάνω περιοχές, επισκέπτεται αμέσως τον πασά της Θεσσαλονίκης, για να του εκθέσει τους φόβους του για την πιθανή αιματηρή εξέλιξη των γεγονότων σε βάρος των ραγιάδων και για να τον πείσει να προσπαθήσει να λύσει το ζήτημα ειρηνικά, επιτρέποντας στους Έλληνες οπλαρχηγούς ν' αποχωρήσουν στην ελεύθερη Ελλάδα χωρίς τη χρήση βίας. Ατυχώς, όπως γράφει ο Μουστοξύδης, ο πασάς δεν δέχτηκε την πρότασή του, γιατί οι οπλαρχηγοί είχαν κηρυχθεί φερμανλήδες (εκτός νόμου, αντάρτες) και η διαταγή της Πύλης ήταν να τους συλλάβουν. Κατά τη συζήτηση ο Έλληνας πρόξενος αντιλήφθηκε ότι ο πασάς δεν είχε τις αναγκαίες πρόσφατες πληροφορίες και εξουσίες, που έπρεπε να είχε λάβει από τον βεζίρη Μεχμέτ Ρεσίτ πασά. Αν αυτός, συνεχίζει, βρισκόταν κοντά στη Θεσσαλονίκη, νομίζει πως θα μπορούσε να τακτοποιήσει το ζήτημα. Ο Μουστοξύδης ασφαλώς είχε υπόψη του το υπ' αρ. 5 άρθρο του πρωτοκόλλου της 3 Φεβρουαρίου 1830 που όριζε ότι «πράξεις όλοσχεροῦς ἀμνηστίας θέλουν ἀμέσως δημοσιευθῆ παρά τῆς ὀθωμανικῆς Πύλης καὶ παρά τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως». Και οι αμνηστευόμενοι είχαν το δικαίωμα να μετακινηθούν και να εγκατασταθούν στην ελεύθερη Ελλάδα².

Με την επίμονη ασφαλώς προτροπή του Έλληνα προξένου αποστέλλουν, αυτός και ο συνάδελφός του της Γαλλίας, προς τον μεγάλο βεζίρη Μεχμέτ Ρεσίτ πασά, που βρισκόταν στα Γιάννενα, την από 30 Δεκεμβρίου 1830 διακοίνωση (Note) (βλ. έγγραφο Α,Ι, 3), με την οποία καταγγέλλουν ότι οι αρματολοί του Ολύμπου και της Κασσάνδρας, διορισμένοι στις θέσεις τους με διαταγές της Υ. Πύλης, επειδή δέχτηκαν ξαφνικά, χωρίς καμιά προαγγελία, τις επιθέσεις των τουρκικών στρατευμάτων, ξεσηκώθηκαν, για ν' αποφύγουν τη σύγκρουση και τον χαρακτηρισμό τους ως

1. Βλ. την από 1 Δεκ. 1828 έκθεση του Γάλλου προξένου Θεσσαλονίκης στον Α. Ε. Βακαλόπουλο, Ιστορία της Μακεδονίας, σ. 629-630.

2. Αλεξ. Ι. Σούτσου, Συλλογή των εις το εξωτερικόν δημόσιον δίκαιον της Ελλάδος αναγομένων επισήμων εγγράφων, Αθήναι 1858, σ. 135.

φερμανλήδων. Αυτοί με τη στάση τους, που είχαν κρατήσει ως τώρα απέναντι στον Ρεσίτ πασά, του είχαν φανερώσει ότι ήθελαν να μείνουν νομοταγείς στην Πύλη, εφόσον τους ήθελε στην υπηρεσία της. Τώρα όμως που δεν τους θέλει, είναι πρόθυμοι να φύγουν με τις οικογένειες και τα πράγματά τους από την οθωμανική επικράτεια, καθώς άλλωστε τους το επιτρέπουν τα πρωτόκολλα του Λονδίνου. Όσοι όμως κάτοικοι επιθυμούν να παραμείνουν στο τουρκικό έδαφος και ν' αφοσιωθούν στα ειρηνικά τους έργα, είναι ελεύθεροι να το πράξουν με εγγύηση της ζωής και της περιουσίας τους.

Για ν' αποφευχθεί κάθε παρεξήγηση μεταξύ των Τούρκων και των Ελλήνων οπλαρχηγών και να λείπει κάθε υποψία, οι πρόξενοι παρακαλούν τον Ρεσίτ πασά να διατάξει τον πασά της Θεσσαλονίκης να στείλει δικούς του ανθρώπους, που μαζί με τους απεσταλμένους των προξένων θα πάγουν στους Έλληνες καπετάνιους για να εφαρμόσουν τα άρθρα των παραπάνω πρωτοκόλλων. Ο βεζίρης θα διατάξει τη διακοπή των στρατιωτικών επιχειρήσεων και την απομάκρυνση από τις ακτές των στρατευμάτων και των εξοπλισμένων ιστιοφόρων, ενώ οι υπογραφόμενοι πρόξενοι θ' αναλάβουν, με τη μεσολάβηση των επίσημων εκπροσώπων τους στην Ελλάδα, να μεριμνήσουν, ώστε να προσδιοριστεί ένα νησί στο Αιγαίο για προσωρινή εγκατάσταση αυτών που θα φύγουν, ωσότου ληφθούν γι' αυτούς τελικές αποφάσεις στην Κωνσταντινούπολη.

Τέλος οι πρόξενοι επιστούν την προσοχή του Ρεσίτ πασά στα θλιβερά γεγονότα που διαδραματίστηκαν με την επίθεση των τουρκικών στρατευμάτων εναντίον των Ελλήνων καπετάνιων. Αν επιχειρούσε κανείς να τα περιγράψει, λέγουν, θα ήταν διεξοδική η έκθεση των δεινών, που υπέφεραν και υποφέρουν ακόμη οι χωρικοί από την παρουσία των στρατευμάτων: ειρηνικοί κάτοικοι έχουν θανατωθεί, ακόμη και άνθρωποι των νομοταγών στην Πύλη καπετάνιων.

Αλλά και άλλα συνέβηκαν που προσβάλλουν τα διεθνή νόμιμα: πιάστηκαν γαλλικά πλοία που φόρτωναν κάρβουνα στο Ελευθεροχώρι: ένας μάλιστα πλοίαρχος σκοτώθηκε και ληστεύθηκε, η ρωσική σημαία περιφρονήθηκε και συλλαμβάνουν εμπόρους που βρίσκονται υπό την προστασία των προξένων Ρωσίας και Γαλλίας.

Και οι πρόξενοι τελειώνουν τη διακοίνωσή τους απαιτώντας την επανόρθωση αυτών των ύβρεων και ζημιών, καθώς και την παύση περαιτέρω παρόμοιων αταξιών (Αρχείο Καποδίστρια, φάκ. 262).

Την επαύριο της αποστολής της παραπάνω διακοίνωσης, δηλαδή στις 31 Δεκεμβρίου, ο Άγγελος Μουστοξύδης, με έγγραφο του προς τον Καποδίστρια (Παράρτημα, Α,Π, 4), αφού του επιβεβαιώνει τις προηγού-

μενες από 11/23 και 18/30 επιστολές του (την τελευταία αυτή δεν τη βρήκα στο Αρχείο), του αναφέρει θανατώσεις αθώων κατοίκων στην ύπαιθρο και υπογραμμίζει ότι οι εκτελέσεις έγιναν κρυφά στην επαρχία και όχι στη Θεσσαλονίκη, από φόβο, μήπως εναντιώνονταν οι Ευρωπαίοι πρόξενοι. Επιθυμώντας λοιπόν να θέσει τέρμα στις φρικαλέες αυτές σκηνές και να εξασφαλίσει την αναχώρηση των καπετάνιων, έστειλε στα Γιάννινα τον δραγουμένο του, για να διαμαρτυρηθεί στον βεζίρη Ρεσίτ πασά. Ο Μουστοξύδης αναφέρει ακόμη ότι αυτός παρακίνησε τον Γάλλο πρόξενο να υπογράψει την κοινή διακοίνωση προς αυτόν, μολονότι ο Άγγλος πρόξενος αρνήθηκε να συμμετάσχει στην πράξη αυτή, γιατί, όπως έλεγε, ήθελε προηγουμένως να έχει τις οδηγίες του προϊσταμένου του στην Κωνσταντινούπολη πρεσβευτή.

Ο Μουστοξύδης πληροφορεί ακόμη τον Καποδίστρια ότι, σύμφωνα με τις ειδήσεις που έχει, ο καπετάν Αναστάσης αναχώρησε από την Κασσάνδρα για το Ταλάντι (την Αταλάντη)¹, ότι ο καπετάν Διαμαντής με καμιά δεκαριά άνδρες τριγυρίζει στα βουνά, ότι κανένας από τους άλλους καπετάνιους του Ολύμπου δεν έχει πιαστεί, αλλά ότι πολλοί από τους συντρόφους των έχουν υποταχθεί στους Τούρκους. Σημειώνει ακόμη ότι προς το παρόν δεν πειράζουν τους συντρόφους του Διαμαντή και αναρωτιέται μήπως αυτό είναι καμιά παγίδα που τους στήνουν (Αρχείο Καποδίστρια, φάκ. 262)².

Η μεσολάβηση του Μουστοξύδη και του προξένου της Γαλλίας αποδείχτηκε αποτελεσματική και έδωσε τη λύση στο πρόβλημα της τύχης των αρματολῶν. Όπως αναφέρει ο Κασομούλης, «οἱ τοῦ Ὀλύμπου (ἄρματολοι) ἐσυγκεντρώθησαν καὶ διὰ μεσιτείας τοῦ Μουστοξύδου προσκυνήσαντες ἐσώθησαν, καὶ διὰ Θεσσαλονίκης ἤλθαν εἰς τὴν Ἑλλάδα...». Ο εκδότης των «Ενθυμημάτων» του Κασομούλη Γιάννης Βλαχογιάννης λυπάται για τα λίγα λόγια, που αφιερώνει ο Κοζανίτης αγωνιστής στους συμπατριώτες του κλεφτοκαπεταναίους του Ολύμπου, και σημειώνει ότι θα μπορούσε ο ίδιος (ο εκδότης) να πλουτίσει την έκθεση «καὶ με ὄσα ἄλλα ἄγνωστα καὶ περίεργα βγαλμένα ἀπὸ ἔγγραφα» που είχε στα χέρια

1. Εκεί, σε χωριστό συνοικισμό με την ονομασία Νέα Πέλλα και με τη συμπαράσταση του απόδημου στη Βιέννη Κοζανίτη Κωνστ. Μπέλιου, συγκεντρώθηκαν πολλοί συμπατριώτες τους Μακεδόνες [βλ. Αποστ. Ε. Βακαλόπουλο, Πρόσφυγες και προσφυγικόν ζήτημα κατά την Επανάστασιν του 1821, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 170-171. Βλ. και Γ. Χ. Χιονίδης, Έγγραφα της ιστορίας της Μακεδονίας κατά την τουρκοκρατίαν, «Μακεδονικά» 14 (1974) 86-88, 92-97].

2. Βλ. Παράρτημα, εγγρ. 4.

του¹. Ο Βλαχογιάννης όμως δεν είχε την ευκαιρία να το πράξει αυτό. Είναι βέβαιο ότι τα έγγραφα που είχε υπόψη του είναι εκείνα που αργότερα, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, βρήκε στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και δημοσίευσε ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Στέφ. Παπαδόπουλος².

Γεγονός πάντως είναι ότι όλοι οι Μακεδόνες οπλαρχηγοί δεν αποχώρησαν από τον Όλυμπο και από άλλα μικρότερα αρματολίκια. Έτσι είναι βέβαιο ότι απείραχτος έμεινε ο αρματολός του Κάτω Ολύμπου Δήμος Τζαχίλας, κOURνιασμένος στην αετοφωλιά του αρματολικιού του, στην Καρυά, σε απόσταση 10 μιλίων από το μοναστήρι του Σπαρμού, γιατί οι Τούρκοι δέχτηκαν ν' αποκαταστήσουν τους παλιούς αρματολούς επιφέροντας ορισμένες τροποποιήσεις στον θεσμό και δείχνοντας πως είναι πρόθυμοι να συνεργαστούν μαζί τους. Και η κατάσταση αυτή έμεινε για μερικά χρόνια ως τα 1840 περίπου³.

A, II

Κοντά στα όσα έχω εκθέσει παραπάνω σχετικά με τη δράση και την τύχη των Ελλήνων οπλαρχηγών στην περιοχή του Ολύμπου, δεν κρίνω άσκοπο να παραθέσω και όσα αναφέρει ο πρόξενος της Αυστρίας στη Θεσσαλονίκη Ceccoripieri προς τον πρωθυπουργό της πρίγκιπα Metternich με την από 3 Μαΐου 1828 ανέκδοτη έκθεσή του [Osterreichisches Staatsarchiv. Haus-Hof-und Staatsarchiv. Türhei VI. Consulat Salonich (1807-1834)] για ταραχές μέσα στην πόλη εξαιτίας της ηλεκτρισμένης ατμόσφαιρας που είχε δημιουργηθεί από την επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ των ανδρών του πρόσφατα θεσπισμένου τακτικού στρατού και των άτακτων Αλβανών, που μένοντας απλήρωτοι επί μήνες είχαν εκτραπεί σε κάθε είδος αυθαιρεσίες στις βορειοελληνικές χώρες Θεσσαλία, Ήπειρο, Μακεδονία.

Με την έκρηξη μάλιστα του ρωσοτουρκικού πολέμου 1828-1829 η κατάσταση χειροτερεύει. Περισσότεροι από 2.000 Αλβανοί, που βρίσκονταν σκορπισμένοι στα γύρω χωριά έξω από τη Θεσσαλονίκη, λήστευαν και καταπίεζαν τους κατοίκους, ώστε ν' αναγκαστεί η Πύλη να τους ανακαλέσει και να τους περιορίσει μέσα στην πόλη υπό τις διαταγές του γέρου πασά Σαλή μπέη. Οι άνδρες αυτοί ουσιαστικά έμειναν στο περιθώ-

1. Ενθυμήματα, τ. 3, σ. 345.

2. «Μακεδονικά» 6 (1964-1965) 152-172.

3. Λεπτομέρειες για όλα αυτά βλ. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. 8, σ. 480-487.

ριο, εφόσον τα καθήκοντα της φουράς είχαν αναλάβει οι χαϊδεμένοι τώρα από την κυβέρνηση άνδρες των νέων σωμάτων του τακτικού στρατού. Η αντιπάθεια όμως και τα μίσση μεταξύ των δύο πλευρών ήταν έντονα και δεν έλειπε παρά μια μικρή παρεξήγηση για να συμπλακούν. Έτσι την Πρωτομαγιά του 1828, καθώς ένας τακτικός δεκανέας (όνμπασης) περνούσε από ένα δρόμο, έπεσε επάνω σ' έναν απ' αυτούς τους Αλβανούς που ήθελε να τον προσπεράσει στο βάδισμα. Και στον καβγά που ακολούθησε ο δεκανέας δέχτηκε ένα ράπισμα. Για να ικανοποιηθεί, έτρεξε στον πρώτο λοχαγό (γιούζμπαση) που συνάντησε στον δρόμο. Και εκείνος έσπευσε να επιπλήξει τον Αλβανό, αλλά αντιμετώπιστηκε με δυο πιστολιές στο στήθος. Ακολούθησε μεγάλη ταραχή μεταξύ Αλβανών και τακτικών και ο καθένας έσπευδε με πάθος να πάρει το μέρος των δικών του. Στον τόπο των συμπλοκών έτρεξε ξαφνικά και ένας από τους δύο παρατυχόντες συνταγματάρχες του τακτικού, για ν' αποκαταστήσει την τάξη, αλλά λίγο έλειψε να χάσει τη ζωή του, γιατί ένας Αλβανός επιχειρήσε τρεις φορές να τον χτυπήσει με το γιαταγάνι του, αλλά εκείνος τον απέκρουσε. Αμέσως η Θεσσαλονίκη έγινε άνω-κάτω και οι πύλες της έκλεισαν. Ωστόσο με τα φρόνιμα μέτρα που πήρε αμέσως ο νέος διοικητής Μουστά πασάς κατόρθωσε να κατασιγάσει τον θόρυβο, χωρίς όμως να καταπραΰνει ο ερεθισμός, ώστε να υπάρχει πάντοτε ο κίνδυνος να επαναληφθούν οι σκηνές αυτές από τη μια μέρα στην άλλη. Οι Αλβανοί, μολονότι περίπου ίσοι ως προς τον αριθμό με τους τακτικούς Τούρκους στρατιώτες, ένιωθαν ισχυρότεροι, γιατί είχαν σωματική διάπλαση πολύ πιο ρωμαλέα από την αντίστοιχη λεπτή των στρατολογημένων τρυφερών νέων. Λέγεται ότι ο Μουστά πασάς διαμήνυσε στον Σαλή πασά την επιθυμία των κατοίκων του τόπου να φύγουν αυτός και τα στρατεύματά του, επειδή φοβούνταν την εξαθλίωση στην οποία βρίσκονταν οι άνδρες του. Η απάντηση του Σαλή πασά ήταν ότι η Πύλη αφήνοντάς τον στη θέση του του έχει εμπιστοσύνη, επομένως και οι κάτοικοι του τόπου και κατά συνέπεια αυτός δεν θα βγει από την πόλη χωρίς τη διαταγή του σουλτάνου. Αν όμως ο διοικητής το επιθυμεί, ας εκδώσει το δικαστήριο μια απόφαση για να δικαιολογήσει την αποχώρησή του και αμέσως θα βγει. Ο διοικητής δεν απάντησε, αλλά έστειλε αναφορά στην Πύλη για να εξαρτηθεί τη στάση του από την απόφαση του σουλτάνου. Αυτά δείχνουν τις κακές σχέσεις των δύο πασάδων, αλλά και των Αλβανών ατάκτων με τα νέα τακτικά στρατεύματα μέσα σ' αυτή τη μεγάλη, αλλά κλειστή χώρα της ευρωπαϊκής Τουρκίας.

B', 1, 2, 3

Και τώρα με βάση τις ανέκδοτες εκθέσεις του Αυστριακού προξένου στη Θεσσαλονίκη G. Nizzoli, No 677/3.5.1854 και No 908/21 Ιουνίου 1854 έρχομαι να παραθέσω άλλες νέες πληροφορίες, που αφορούν την επανάσταση του 1854 στη Χαλκιδική, καθώς και την ανωμαλία που παρατηρήθηκε τότε σε ορισμένα άλλα μέρη της Μακεδονίας και της Θεσσαλίας — πληροφορίες που συμπληρώνουν όσες σχετικές ειδήσεις είχα αντλήσει πριν από χρόνια από τις εκθέσεις του Γάλλου προξένου στη Θεσσαλονίκη Louis de Mornard¹.

Σύμφωνα με την πρώτη, από 3 Μαΐου 1854, έκθεσή του ο Nizzoli αναφέρει ότι 850 άνδρες του Τσάμη Καρατάσου έκαναν αποβάσεις στη Συκιά, στον κόλπο του Αγίου Όρους, και στην Ορμούλια στον κόλπο της Κασσάνδρας. Με τους άνδρες αυτούς ενώθηκε ένα άλλο τμήμα από 350, καθώς και άλλοι 300 συναγμένοι από εδώ και από εκεί, συνολικά λοιπόν 1.500 άνδρες. Στη Συκιά², που αριθμούσε τότε 400 περίπου οικογένειες, έστησε το στρατηγείο του ο Καρατάσος με 6 κανόνια. Οι κάτοικοι των άλλων χωριών δεν κινήθηκαν. Μόλις οι Τούρκοι έμαθαν την απόβαση, έστειλαν από τη Θεσσαλονίκη προς τη Συκιά μερικές εκατοντάδες στρατιωτών και κατόπιν άλλους 1.000 στην Ορμούλια, τακτικούς και άτακτους, με επικεφαλής τον Χατζή Ταϊρ μπέη. Πριν όμως από την άφιξη των δυνάμεων αυτών έγινε μια σύγκρουση των επαναστατών με ατάκτους, κατά την οποία ο Πολύγυρος, όπου βρίσκονταν 600 Τούρκοι, κάηκε και λεη-

1. Βλ. Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Νέα ιστορικά στοιχεία για τις επαναστάσεις του 1821 και 1854 στη Μακεδονία, ΕΕΦΣΠΘ 7 (1956) 63-103 και στην «Παγκαρπία», σ. 589-628.

2. Από τη Συκιά ο Καρατάσος παραδίδει γραπτή δήλωση με ημερομηνία 8 Απριλίου στον Αιγυπτιώτη Έλληνα υγειονομικό υπάλληλο Αλεξανδρίδη, με την οποία βεβαιώνει ότι τον έπαψε από τα καθήκοντά του και ότι είναι ελεύθερος να φύγει με την οικογένειά του, όπου επιθυμεί. Αντίγραφο της δήλωσης αυτής στέλνει ο Αυστριακός πρόξενος στην κυβέρνησή του:

D e c l a r a t i o n

Le porteur du présent Najir Alexandrides (Misirli) était employé sanitaire à Sykia, et comme l'Autorité Ottomane a été abolie dès que le drapeau de la liberté de Macédoine a été arboré, cet employé a dû nécessairement aussi cesser d'exercer ses fonctions, et il est libre d'aller avec sa femme où bon lui semble. Le sus-nommé a été dévalisé par les habitants avant mon arrivée.

Sykia le 8 Avril 1854

*Le général en Chef
de la Macédoine*

Signé: D. Tzamis Caratassos

λατήθηκε από άτακους μπασιμποζούκους. Οι Τούρκοι, που είχαν καμιά πενηνταριά νεκρούς και τραυματίες, αναγκάστηκαν ν' αποσυρθούν σε απρόσιτες θέσεις αναμένοντας ενισχύσεις.

Στο μεταξύ ήρθε η είδηση ότι ο Αμουράτ, αρχηγός 1.000 Καρατζοβαλήδων, βαδίζοντας από Ν. έφθασε στην Ορμούλια, ενώ ένα άλλο σώμα από 1.000 άνδρες θα έφθανε από τα Βραστά, Β. της Ορμούλιας, σ' ένα μοναστήρι, καθώς και ο Αχμέτ αγάς, σταλμένος με 1.500 τακτικούς θα έπρεπε να είχε φθάσει στις 3 Μαΐου του 1854 στον Πολύγυρο, ώστε σ' αυτή την εβδομάδα θα συγκεντρώνονταν 7.000 άνδρες γύρω από τη θέση του Καρατάσου, που δεν θα μπορούσε να την κρατήσει. Αλλά αν υποχωρήσει στη γραμμή των βουνών του Αγ. Νικολάου, συνέχιζε ο πρόξενος, και αν σταθεροποιηθεί εκεί στρατιωτικά, η θέση αυτή θα γίνει απόρρητη¹.

Η επόμενη από 21 Ιουνίου 1854 έκθεση του Αυστριακού προξένου αναφέρει ότι ο Τσάμης Καρατάσος με 300 ή 400 επαναστάτες έφυγαν τελικά από το Άγιον Όρος, επιβιβάστηκαν στο γαλλικό ατμόπλοιο «Σόλων» και απ' εκεί με τη συνδρομή ενός άλλου πλοίου μεταφέρθηκαν στη Χαλκίδα και παραδόθηκαν στις ελληνικές αρχές.

Ο επίτροπος, που στάλθηκε από την Πύλη για τη διενέργεια ανακρίσεων για τον φόνο των 24 προκρίτων του Πολύγυρου από τους μπασιμποζούκους, βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη, όπου είχε φθάσει πριν από 2 μέρες το ίδιο το σώμα που είχε διαπράξει τους φόνους και το οποίο επέστρεφε στις έδρες του, στην Έδεσσα και στην Καρατζόβα. Οι τρεις αρχηγοί του, που ανακλήθηκαν αμέσως, κρατούνταν φυλακισμένοι και θα δικάζονταν με αυστηρότητα.

Κατόπιν ο Nizzoli αναφέρει ότι την περασμένη Παρασκευή ο πρόξενος της Γαλλίας Mornard είχε αναχωρήσει με πλοίο κρυφά για την Κατερίνη συνοδευόμενος από τον γιατρό Πρασακάκη (αδελφό του γεροουσιαστή της Αθήνας), θερμό Έλληνα πατριώτη, σπουδασμένο στο Παρίσι και προστατευόμενο της Γαλλίας. Είχε διαδοθεί ότι οι δύο άνδρες πήγαιναν για κυνήγι, αλλά ο πραγματικός τους σκοπός ήταν να πείσουν τους επαναστάτες της Κατερίνης να παραδοθούν. Ο πρόξενος όμως γύρισε πίσω άπρακτος, γιατί οι αρχηγοί της ανταρσίας του αποκρίθηκαν ότι η απάντησή τους εξαρτάται από τον Χατζηχρίστο. Κατόπιν ο Αυστριακός πρόξενος γράφει ότι ο δρόμος Λάρισας-Σερβίων έχει διακοπεί².

1. Εκτενέστερη είναι η αντίστοιχη της ίδιας ημερομηνίας έκθεση του Γάλλου προξένου Louis de Mornard [βλ. Αποστ. Ε. Βακαλόπουλου, Νέα ιστορικά στοιχεία για τις επαναστάσεις του 1821 και 1854 στη Μακεδονία, ΕΕΦΣΠΘ 7 (1956) 81-83 ή «Παγκαρπία», σ. 607-609].

2. Για τα γεγονότα στη Μακεδονία βλ. Στεφ. Ι. Παπαδοπούλου, Οι επα-

Σε άλλη έκθεσή του, της 10 Ιανουαρίου 1855, με βάση τις πληροφορίες που έχει από τον προξενικό πράκτορα του Βόλου, αναφέρει ότι άνδρες που έλαβαν μέρος στην τελευταία επανάσταση βρίσκονται στη Σκιάθο, Σκόπελο και λοιπά μικρά νησιά των Β. Σποράδων και μην έχοντας άλλο πόρο ζωής μετέρχονται την πειρατεία. Και συγκεκριμένα γράφει ότι το γαλλικό πολεμικό «Σόλων» έπιασε ένα πειρατικό καράβι στις ακτές της Μακεδονίας. Βιαιότητες, ληστείες, εμπρησμοί, βασανισμοί και αγριότητες παρατηρούνται και σε διάφορα χωριά της Θεσσαλίας, έξω από τη Λάρισα και τον Βόλο από Αλβανούς ατάκτους και άλλα κακοποιά στοιχεία.

Ο πρόξενος λέγει ότι θα μακρηγορούσε πολύ, αν επιχειρούσε να ιστορήσει τα εγκλήματα των Αλβανών των διαφόρων δερβεναγών, που αποτελούν διάφορες ομάδες, εχθρικά διακείμενες ή μια προς την άλλη, με αποτέλεσμα να υποφέρουν φοβερά οι κάτοικοι. Αλλά και Έλληνες ληστές δρουν επίσης και ως παράδειγμα φέρνει κάποιον Σαμαρά¹ ως αρχηγό μιας συμμορίας από 40 άτομα, η οποία διαιρεμένη σε μικρότερες ομάδες διαπράττει τις πιο φρικτές αγριότητες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Α, Ι

1

Salonique le 10/22 Août 1830

Monsieur le Comte!

Monsieur Grégoire Tseresly, banquier Armenien, se rendant de Constantinople en Grèce pour ses affaires particulières, m'a exprimé, à son passage d'ici, le desir d'avoir de ma part une lettre d'introduction auprès de Votre Excellence ce que j'ai l'honneur de faire par la présente.

N'ayant pu d'autant moins me refuser à sa demande, que monseigneur l'Archévêque de Salonique y ajouta ses prières, je supplie Votre Excellence de vouloir bien, en égard à la circonstance, pardonner à la liberté que je prends de l'importuner.

ναστάσεις του 1854 και 1878 στην Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 31-49. Του α υ τ ο ύ στην «Ιστορία του ελληνικού έθνους», Εκδοτική Αθηνών, τ. 13, σ. 160-164.

1. Για τον Σαμαρά και άλλους βλ. Δ η μ. Γ. Κ ο υ τ ρ ο ύ μ π α, Η επανάστασις του 1854 και αι εν Θεσσαλίαι ιδίαι, επιχειρήσεις, Αθήναι 1976, σ. 67, υποσ. 5.

J'ai l'honneur d'être avec un très profond respect, Monsieur le Comte!

*Le Votre Excellence
Le très humble et très obéissant
Serviteur
Ang. Mustoxidis*

2

Secret

Salonique le 11/23 Décembre 1830

Monsieur le Comte!

Je m'empresse de faire connaître à Votre Excellence que hier matin on m'a rapporté, mais d'une manière fort incertaine, qu'on rassemblait des troupes. Aujourd'hui j'ai appris que partie de ses troupes marchaient sur Veria contre les capitaines Diamandi et Caratasso, d'autres sur Cassandra contre le Capitaine Anastassi.

On fit aussitôt partir un exprès pour donner l'avis au capitaine Diamandi et un bâtiment pour recevoir les familles.

Malgré ces précautions, et quoique l'expédition des troupes ait été faite avec le plus grand mystère, voulant pourtant essayer d'empêcher que du sang fût répandu, et par conséquent la destruction des villages qui seraient le théâtre de la guerre si les Capitaines se trouvaient obligés de résister les armes à la main, je me suis aussitôt rendu chez le Pacha pour lui exposer mes craintes à l'égard des malheureux Raia, et le persuader par conséquent de faire quitter le pays aux Capitaines sans employer la force ouverte.

Malheureusement tous mes efforts n'ont valu à persuader ce gouvernement d'adopter mon plan, s'excusant que persuader ce gouvernement d'adopter mon plan, s'excusant que les Capitaines avaient été déclarés fermans et que l'ordre de la Porte étaient de les prendre.

Je m'aperçois qu'il n'a pas les pouvoirs nécessaires pour balancer un instant à l'égard des ordres qu'il doit avoir reçus du Visir Rechid Pâcha. Si ce plénipotentiaire était près de Salonique il y a lieu à croire que j'aurais arrangé cette affaire. Privé d'ailleurs d'instructions, il ne m'est point permis de faire d'autres démarches qui exigeraient même beaucoup de tems.

Persuadé que Votre Excellence recerva avec intérêt l'avis que j'ai l'honneur de Leur transmettre, je profite d'une occasion maritime qui part dans l'instant pour Syra pour envoyer à Mr l'Agent de Russie Svitarch, la présente avec prière de l'expédier, sans retard, à Votre Excellence.

J'ai l'honneur d'être avec un très profond respect Monsieur le Comte.

3

Copie d'une Note adressée au Grand-Visir à Jannina, par les Consuls de Russie et de France à Salonique le 30 Décembre 1830 S.V.

Dernièrement, des troupes ont été envoyées pour attaquer à l'imprévu les Capitaines Olimpiens et de Cassandre, sans aucune déclaration préalable, pendant qu'ils occupaient par ordre de la Sublime Porte le pays confié à leur garde.

Les dits Capitaines voyant la persécution brusque et inopinée des troupes, se hâtèrent de se rélever, afin d'en esquiver la rencontre dont les fâcheuses suites auraient donné motif de les déclarer criminels.

Leur conduite en celle circonstance conséquente aux explications données précédemment par les Capitaines Olimpiens à Votre Excellence, fait assez connaître qu'ils veulent être obéissants aux ordres de la Sublime Porte. Tant qu'Elle les voulait dans le territoire de l'Empire et à son service, ils y sont restés. Aprésent qu'Elle ne les veut plus ils sont prêts à se retirer ailleurs.

Les Protocoles de Londres reconnus par la Porte Ottomane, donne la faculté aux habitans Grecs de ses États, qui par des motifs politiques veulent quitter le pays, de pouvoir le faire, de vendre leurs immobiles et de transporter avec eux leurs familles et leurs fortunes.

La Sublime Porte ayant fait connaître qu'Elle ne veut plus de Capitaines Grecs à son service, il ne leur est plus permis de demeurer dans un pays où ils se croient compromis. Ils peuvent profiter de l'arrêté des Protocoles.

Les soussignés Consuls des Puissances Protectrices demandent par conséquent:

Que d'après le sens des Protocoles de Londres il soit promis aux Capitaines Olimpiens et de Cassandre, et à leur suite, de quitter le pays ottomans, de transporter avec eux leurs familles et leurs biens-meubles.

Que leur soit assigné une île de la mer Egée où ils puissent se retirer et y rester jusqu'à ce qu'il soit décidé à Constantinople entre la Sublime Porte et les Ambassadeurs des trois Puissances Protectrices de leur sort avenir et de leurs immeubles.

Que ceux qui préfèrent de demeurer dans le pays pour se consacrer à l'agriculture, aux arts, au commerce, puissent le faire, et que leur soit garanti la vie et les biens.

Que pour éviter tout malentendu de la part des troupes Ottomanes et des dits Capitaines, ainsi que pour hâter tous soupçons à ceux-ci, Votre Excellence envoie le plutôt possible ses ordres au Pacha de Salonique pour que des Commissaires choisis pour le même Pacha en compagnie de ceux choisis par les soussignés Consuls des Puissances Protectrices se rendent auprès des Ca-

2

2

pitaines afin d'inspirer la confiance à ceux qui désirent rester dans le pays et garantir le départ à ceux qui veulent se retirer dans l'étranger.

Votre Excellence ordonnera en même tems la suspension des opérations militaires, et la retraite des troupes et barques armées de l'endroit où les émigrans doivent s'embarquer.

Les Consuls soussignés s'engagent de demander au Gouvernement de la Grèce, par l'entremise de leurs Résidans, qu'une île de la mer Egée soit assignée pour retraite des émigrés, en attendant les décisions de Constantinople à leur égard.

Nous ne pouvons nous dispenser en même tems d'appeler l'attention de Votre Excellence sur les suites déplorables de l'expédition contre les dits Capitaines. Il serait trop long de décrire ce que les malheureux habitans de la Campagne ont souffert et souffrent encore par la présence des troupes. Des paisibles paysans ont été mis à mort, ainsi que des gens des Capitaines qui s'étaient soumis aux commandans ottomans.

Des navires francs qui chargeaient du charbon à Lefterochori ont été capturés. Un capitaine des dits navires tué et dépouillé de son argent. Le pavillon Russe insulté. On insulte également et on arrête les négocians placés sous la protection des soussignés.

4 *Nous demandons à Votre Excellence la réparation | de toutes ses insultes et ces dommages, et la cessation ultérieure de semblables désordres.*

Les soussignés ont l'honneur de protester à Votre Excellence leur considération distinguée.

A, II

Salonique le 31 Décembre 1830

Monsieur le Comte!

Par mes lettres du 11/23 et 18/30 de ce mois, j'eus l'honneur à informer Votre Excellence de l'expédition contre les capitaines Olimpiens et de Cassandre, de mes démarches auprès le Pâcha de Salonique afin d'en arreter les fâcheuses suites, et de ses promesses.

Malgré cela, d'innocens habitans de la campagne, ainsi que des gens des capitaines qui s'étaient soumis ont été mis à mort. Ces exécutions ont eu lieu dans la province de crainte que les consuls s'y seraient opposés à Salonique.

Entièrement occupé à mettre un terme à ces scènes d'orreur et à assurer une retraite aux capitaines, j'envoyai à Jannina non Dragoman pour faire des démarches à ce sujet auprès-du grand Visir.

J'ai pensé que pour espérer d'en obtenir un résultat favorable il ne me restait qu'à réclamer en faveur des capitaines l'exécution des protocoles de

Londres. / J'adressai une Note à Rehid Pâcha, dont j'ai l'honneur de joindre ici copie, et j'engagai le Consul de France à la signer avec moi. Celui d'Angleterre s'y est refusé voulant auparavant recevoir les instructions de son Ambassadeur. Je m'empresserai, à son tems, de faire connaître à Votre Excellence le résultat de ce dernier essai, que j'aurais devancé si j'avais trouvé au commencement un concours d'opiniens dans mes collegues. 2

En attendant, Votre Excellence s'apercevra que je me suis bien gardé de compromettre personne dans la Note, en même tems que j'ai voulu faciliter au Visir les moyens d'accéder à ma demande.

On annonce ici le départ de Cassandra du Capitaine Anastassi pour Talandi, et l'on prétend savoir le Capitaine Diamandis errant dans les montagnes avec une dizaine de ses gens.

Jusqu'ici aucun Capitaine des Olimpiens n'a été pris, mais plusieurs de leurs compagnons se sont soumis aux Turcs. On épargne à présent ceux du Capitaine Diamandi. C'est un piège/qu' on veut lui tendre pour l'attirer à eux? 3

J'ai l'honneur d'être avec un très profond respect, Monsieur le Comte!

De Votre Excellence

Le très-humble et très Obéissant Serviteur
Ang. Mustoxidi

B'

1

No 677

Salonico, li 3 Maggio 1854

Eccelso i:r: Ministero,

Lo sbarco dei ribelli nelle coste della Macedonia ebbe luogo in parte a Siggà, nel Golfo di Monte Santo, ed in parte a Ormilìa, nel Golfo di Cassandra. Essi sono capitanati da Janni Karatos, in numero di 850, ai quali unitosi un altro contingente di 350, con più 300 uomini, raccolti quà e là, ascendono in tutto à circa 1.500.

Siggà, luogo, che conta 400 famiglie circa e nel quale Capitani Janni ha stabilito il suo quartier generale, è intieramente data alla causa dei ribelli, i quali hanno con loro ancora sei pezzi di canone; gli altri villaggi sono rimasti tranquilli.

Tosto ricevuta la notizia furono da qui spediti à quella parte alcuni centinaia di soldati, ed in seguito, cioè a Ormilìa, altre 1000 uomini fra regolari ed irregolari, comandati da Hagi Taïr Bei; avanti però il di lui arrivo vi ebbe un scontro fra le truppe irregolari, per cui si dice, che Polyeros, che è ai 19 ore distante da qui, ed ove eranvi 600 Turchi uniti ed in buon accordo colo 2

stesso vescovo di Cassandra, sia stato incendiato e saccheggiato dai Basci-bosuk (truppe irregolari) dopo un combattimento, in cui i Turchi ebbero a soffrire la perdita di una cinquantina fra morti e feriti, avendo dovuto infine ripararsi in luoghi inaccessibili fin all'arrivo di rinforzi.

2500 insorgenti si sarebbero recati nella linea di montagne, detta delle 40 porte, passando fra Alassona, Servia e Delvendos o Vervedo presso del monte Olympo, sicuri di non trovare resistenza senza l'invio di truppe contro di loro.

3 Frattanto si ha la notizia, che Amurat, che comanda un corpo di 1000 Kara-jovali, sia arrivato dalla parte del Sud dell'attuale posizione di Janni a Ormilìa, mentre un altro corpo di 1000 uomini di truppe Turches sarebbe da Vrastra ar/rivato al Nord di Ormilìa in un luogo, ove avvi un monastero; anche Ahmed Aga, spedito da qui con 1500 uomini di truppe regolari, deve arrivare oggi a Polyeros, così che nella settimana si troveranno radunati 7000 uomini, tutto intorno della posizione di Janni, che non potrà essere da lui sostenuto ma se si ritirerà sulla linea di monte S. Nicola e che vi si stabilisca militarmente, quel punto sarà inespugnabile.

Duplicato simile viene trasmesso in pari tempo all' i:r: Intenunciatura.

G. Nizzoli

2

No 908

Salonico, li 21 Jugno 1854

Excelso i:r: Ministero

Si ha qui la notizia, che Tzami Caratasso, che stava a Monte Santo colla una banda di 3 a 400 insorgenti, siassi finalmente imbarcato con suoi sul valore Francese «Solon» da cui col soccorso di un altro naviglio a rimurchio, vennero trasportati a Calcide e consegnate à quelle Autorità Greche.

Il Commissario spedito qui dalla Porta per una inchiesta sul disgraziato massacro dei 24 primati operatosi proditoriamente dai Basci-bozuk a Polyeros, comme dal mio rapporto 3. Maggio p:p: No 677, trovasi ancora in Salonico, ove giunse avanti jeri quello stesso corpo di soldati reduce ora dalla sua spedizione, e che si reca ai focolari proprii di Vodina e di Carajova. Le 3 capi che furono già richiamati assai prima, d'ora trovansi ancora agli arresti e saranno giudicati col massimo rigore.

Venerdi scorso questo Signore Console di Francia Mornard, in tutto segretezza parti da Salonico per Catterina, a piede dell'Olimpo, sopra di una qarca in compagnia del dottore medicina Prassakachi (fratello del senatore Greco Prassakachi di Atene) Greco Ellenò nell'anima, mà protetto Francese

per aver studiato alcuni anni a Parigi. La sua gita, a quanto si vociferò, mostrava in apparenza avere di mira una partita di caccia pel caso che il vero suo iscopo, tendente ad acquistare una palma col tentativo di persuadere gli insorgenti di Catterina ad arrendersi, non sarebbe riuscito.

Il sign. Console è giunto de ritorno questa notte: pare che le sue pratiche non hanno avuto esito soddisfacente, avendo i capi risposto dipendere esse da Hagi Christo.

Da Monastir si ha la notizia in data 15 corr.: che Tefik Bei, Commissario Imperiale her l'aquarieramento delletruppe imperiale Austriache si recò per Okrida, Elbessan e Durazzo a Scutari.

Ad Alassona, fra Cervice e Larissa nel Kirk-Ghegid, è chiuso il passaggio, ove i Greci distrussero 3 a 4 villaggi Turchi, dopo che i Turchi dal canto loro...¹

3

Salonico, li 10 Gennajo 1855

Excelso i. r. Ministero

Le notizie ricevute dall'i. r. Agente Consolare di Volo in da 7 corr. portano, che nelle isole Elleniche di Schiatto, Scopelo e Chilodromi si trovanno delle genti, avendo preso parte alla ultima revoluzione ed essendo senza modo di vivere, cercano di procurarselo, esercitando il brigandaggio, correndo sopra bastimenti, che poi sacheggiano. Sembra infatti, che il vapore Francese «Solon» nell' ultima di lui gita abbia preso qualche barca verso le coste della Macedonia.

Nella provincia di Volo pertanto si danno molti casi di brigandaggi, fra cui degli orrendi in meno di 15 giorni. In Larissa gli Albanesi depredarono due case; nel villaggio Zugscheni, 4 ore distante da Larissa fù massacrato il capo e la di lui moglie e portarono via le loro sostanze; a Hagi Mustafa 2 ore lontano da Larissa fù appiccato fuoco e due famiglie cristiane derubate e maltrattate fino agli estremi: a Hascimisi, 6 ore lontano da Volo, in una notte vi penetrarono dei briganti, attaccarono incendio alla porta della casa di un raja, onde farlo uscire, mà questi era assente, ed una sua figlia, cha vi si trovava, pel timore di non essere bruciata, si gettò dalla finestra e morì, à Hanzi Halari, 4 ore lontano da Volo, 15 briganti entrarono in usa casa e trucidarono

2

1. Τη συνέχεια των γεγονότων, που αφορούν τη Θεσσαλία βλ. στη μελέτη μου Αποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Η ελληνική επανάσταση στη Θεσσαλία στα 1854 (Με βάση κυρίως τις εκθέσεις των Αυστριακών προξένων Θεσσαλονίκης και Βόλου), «Τρικαλινά» 9 (1989) 78.

marito, moglie e due ragazzi; a Capurna, 3 ore distante da Volo si introdussero li briganti in casa di un tale Nicola Agrafiotti, di cui trovarono la moglie e la martirizzarono con dell' olio cocente.

Ma troppo lungo sarebbe l'enumerare tutti i delitti di furti, d'omicidi e d'incendi, che si commettono: i malfattori sono li Albanesi dei varii Derbend Aga, che formano tanti partiti et si fanno guerra d'un all' altro a grave danno della popolaziano. Un tale Samaras, Greco, è capo di una banda, che si calcola di 40 individui, e che divisa in varie porzioni commette crudeltà le più atroci.

Il Pascià di Larissa si prepara alla partenza per Constantinopoli, sembra per non ritornare più.

Tanto si porta ad alta conoscenza di cotesto Eccelso i.r. Ministero per una informazione, nel mentre duplicato simile viene trasmesso in pari tempo all' i.r. Intenanzatura.

Nizzoli

ΑΠΟΣΤ. Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

SUMMARY

Apostolos E. Vakalopoulos, New information on the revolutions of 1821-1829 and 1854 in Macedonia.

In the above study the author supplies new evidence—based on unpublished documents of the extraordinary commissary of Western Sterea Hellas, Konstantinos Rados and the consul of Russia in Thessaloniki, Angelos Moustoxidis—which throws some light on the unstable situation in the mountain religions of Macedonia mainly in those of Olympus, Vermion and Chalkidiki, created by the activities of the old Greek armatoles and klepts between 1828-1833.

Furthermore by drawing some information from unpublished reports of the Austrian consul in Thessaloniki G. Nizzoli and the corresponding ones of his French colleague in the same town Louis de Mornard, Ap. E. Vakalopoulos proceeds to evaluate the revolutionary events in Chalkidiki during 1854, after the landing of 850 men under Tsamis Karatassos in Sykia, on the bay of Mt Athos and in Ormylia, on the bay of Kassandra.